

Тетяна Розвадовська

ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЯК ВАЖЛИВА ФАХОВА СКЛАДОВА

Розкриваються поняття просвітницької роботи соціального педагога. Автор аналізує такі основні поняття, як «соціально-педагогічна робота», «соціально-педагогічна діяльність», «просвітництво», «просвітницька робота» в суміжних із соціальною педагогікою науках. На основі даного аналізу визначено таке поняття, як «просвітницька робота соціального педагога»; окреслено її мету, основні напрями, форми та методи.

Ключові слова: просвітницька робота, соціальна педагогіка, соціально-педагогічне проектування, соціально-педагогічна робота, просвітницька робота соціального педагога.

Tetiana Rozvadovska

SOCIAL PEDAGOGUE'S ELUCIDATIVE WORK AS AN IMPORTANT PROFESSIONAL COMPONENT

The paper presents the concept of elucidative work of a social pedagogue. The author analyzes such basic notions, as: «socio-pedagogical work», «socio-pedagogical activity», «elucidative work» in related to pedagogy sciences; determines the definition of the notion of «social pedagogue's elucidative work»; formulates its aim, main directions, forms and methods.

Keywords: elucidative work, social pedagogy, socio-pedagogical project, socio-pedagogical work, elucidative work of a social pedagogue.

Просвітницька діяльність в Україні має переважно профілактичний характер. Актуальність просвітницької роботи у професійній діяльності соціального педагога зумовлена тим, що вона майже не визначається в науковій

літературі як окремий вид роботи. У соціально-педагогічному контексті просвітницька робота найчастіше розглядається як складова профілактичної роботи. Але, разом з тим, профілактична робота не розкриває повної суті просвітницької роботи соціального педагога.

Основою дослідження є наукові положення та висновки щодо трактування терміна «просвітництво» (В. С. Полікарпов, Л. Т. Левчук, В. С. Гриценко, М. І. Горлач та інші); обґрунтування просвітницької роботи, її форм та методів (О. В. Безпалько, Н. В. Заверико, І. Д. Зверева, А. Й. Капська, Т. В. Дуткевич, О. В. Паскаль, Р. Х. Вайнола, З. М. Шевців, М. В. Шахрай та інші).

На основі аналізу понять «соціально-педагогічна робота», «соціально-педагогічна діяльність», «просвітництво», «просвітницька робота» в таких суміжних із соціальною педагогікою науках, як філософія та психологія, визначено термін «просвітницька робота соціального педагога», окреслено її мету, основні напрями, завдання, форми та методи.

Поняття «просвітництво» походить з XVII століття. Просвітництво – хронологічна доба середини XVII-XVIII століть. Термін «просвітництво» використовували такі філософи та мислителі того часу, як Ф.-М. А. Вольтер, Й.-Г. Гердер. Остаточо цей термін закріпився завдяки І. Канту («Що таке просвітництво?», 1784 р.).¹

Основні характерні риси доби Просвітництва:

- Представники доби Просвітництва прагнули перебудови усіх суспільних відносин на основі розуму, справедливості та рівності; сповідували «культ розуму», вважаючи, що за його допомогою можна змінити систему громадського та духовного життя суспільства.
- Рушійною силою «культу розуму» було розповсюдження передових ідей, знань та покращення моральності суспільства. Представники доби Просвітництва важливу роль надавали освіті, докладали значних зусиль для поширення знань серед усіх верств суспільства. Просвіта, на думку мислителів того часу, була важливою для прогресивного розвитку суспільства в руслі загального добра та справедливості, включаючи у себе не тільки освіту, а й громадське та моральне виховання.
- Філософи доби Просвітництва прагнули розкрити розум людини, що сприяло їх політичному розкріпаченню, вмінню критично мислити та оцінювати; вони вірили в людину, в її розум та високе покликання, продовжуючи, таким чином, гуманістичні ідеї доби Відродження.²

¹ М. І. Горлач, В. Г. Кремень, В. К. Рибалко. *Філософія*: підруч. Харків 2000.

² *Історія світової культури*: навч. посіб., 3-тє вид., перероб. і доп. / Л. Т. Левчук, В. С. Гриценко, В. В. Єфименко та ін.; керівник авт. колективу Л. Т. Левчук. Київ 2010.

Отже, Просвітництво можна охарактеризувати як цивілізаційно-культурну течію періоду переходу від феодального до індустріального суспільства. Видатні філософи доби Просвітництва пропагували становлення «культу розуму», заснованого на природному рівноправ'ї людей, політичній свободі та громадянській рівності.³

Виходячи з основних ідей та характеристики доби Просвітництва, можна виокремити поняття «просвітницька робота» у філософському контексті.

Просвітницька робота має на меті «просвітити», надати певні знання, передові ідеї людині, які б допомогли їй зростати особистісно, розширити горизонти своїх знань та критично мислити. Крім того, передача знань повинна виконувати не тільки інформаційну, але й мати виховну функцію на засадах гуманізму.

Окремим видом роботи у психології є просвітницька робота як один із найважливіших видів діяльності практичного психолога. Просвітницька робота практичного психолога відрізняється від профілактичної роботи. Метою просвітницької роботи є поширення психологічних знань, а не попередження можливих ускладнень у житті людини, групи людей чи соціуму. Отже, просвітницька робота розглядається у широкому та вузькому розумінні. У широкому – будь-яка діяльність має спрямовуватись на психологічну просвіту людей, знайомити їх із специфікою діяльності практичного психолога, її методами та можливостями. Вузьке розуміння просвітницької роботи розглядається як цілеспрямовані дії практичного психолога, спрямовані на поширення психологічних знань.

Виокремлюють основні завдання просвітницької роботи:

- допомога усвідомити цілі, завдання та можливості соціально-психологічної служби, розуміти коло проблем, що можна розв'язати за допомогою психолога; формування уявлення, куди та до якої саме служби можна звернутись у разі виникнення різного роду психологічних труднощів;
- підвищення психологічної компетентності населення для формування навиків самостійно розв'язувати певні проблеми чи конфлікти, які можуть виникати у повсякденному житті, як в особистому, так і в професійному;
- підвищення психологічної культури суспільства, оскільки розв'язувати більшість соціальних конфліктів чи негараздів можна, маючи певні знання з психології. Крім того, потрібно враховувати психологічні чинники виникнення проблем;

³ *Історія світової культури...*

Форми просвітницької роботи залежать від специфіки сфери функціонування психологічної служби і можуть включати лекції, виступи на семінарах і нарадах, бесіди, круглі столи, консультації, методичні листи і рекомендації, тренінги, диспути, виступи у пресі, на радіо та телебаченні тощо.

Загальні завдання та форми реалізації просвітницької роботи можуть корегуватись та конкретизуватись залежно від сфери соціальної практики, в межах якої функціонує соціально-психологічна служба.⁴

Отже, у психологічному, як і в філософському контексті, просвітницька робота – це виховний процес, який базується на довірі до психологічної служби та допомоги, зацікавленні людей до вивчення психології для вирішення різного виду конфліктів, які можуть виникати у повсякденному житті чи професійній діяльності.

У соціально-педагогічному контексті просвітницька робота соціального педагога найчастіше розглядається як складова профілактичної роботи. Разом з тим, профілактична робота не розкриває повної суті просвітницької роботи соціального педагога. Для початку проаналізуємо термін «соціально-педагогічна робота».

За визначенням І. Д. Звереві, соціально-педагогічна робота є різновидом професійної діяльності соціального педагога, що спрямована на створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її культурних і духовних потреб або відновлення соціально схвалюваного способу життя людини, тобто відновлення соціально прийнятної поведінки людини.⁵

О. В. Безпалько подає таке визначення: «соціально-педагогічна робота – це різновид соціально-педагогічної діяльності, яка здійснюється у певній соціальній інституції та спрямована на точно визначений об'єкт впливу».⁶ Дослідниця зазначає, що залежно від того, на кого спрямована діяльність, доречно вести мову про соціально-педагогічну роботу з різними категоріями дітей, молоді, дорослих або окремими соціальними групами з урахуванням місця, де вона відбувається. Фахівець може працювати з конкретною особою чи соціальною групою на рівні суб'єктивної взаємодії. Таким чином, поняття «соціально-педагогічна робота» характеризує соціально-педагогічну діяльність у площині безпосередньої соціальної практики у чітко окреслених умовах.⁷

⁴ Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька. *Практична психологія. Вступ у спеціальність*: навч. посіб. Київ 2007, с. 152-156.

⁵ *Соціальна педагогіка: теорія і технології*: підручник / за ред. І. Д. Звереві. Київ 2006, с. 256.

⁶ *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери*, 2-ге вид. / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ – Сімферополь 2013, с. 186.

⁷ Там само.

Отже, соціально-педагогічна робота розглядається як різновид соціально-педагогічної діяльності. Проаналізуємо, якою ж є соціально-педагогічна діяльність.

Соціально-педагогічна діяльність є різновидом професійної діяльності, яка спрямована на досягнення важливого для суспільства результату. А. Й. Капська визначає соціально-педагогічну діяльність як надання допомоги людині, сім'ї, певній соціальній групі через матеріально-фінансову, морально-правову, психолого-педагогічну підтримку. Мета соціально-педагогічної діяльності – сприяти вирішенню певних проблем. Д. І. Зверева зазначає, що поняття «соціально-педагогічна діяльність» має на увазі педагогічну діяльність за відсутності певних умов, які можуть вплинути на спосіб життя людини та її поведінку.⁸

Отже, соціально-педагогічна діяльність – це різновид професійної діяльності, спрямованої на реалізацію завдань соціального виховання, створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб або відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності. Пріоритетом соціально-педагогічної діяльності є допомога у позитивній соціалізації особистості, зокрема інтеграції в суспільство; допомога в розвитку особистості, її вихованні, освіті, професійному самовизначенні. Головним у соціально-педагогічній діяльності є створення для особистості приймаючого та підтримуючого середовища, якісних соціальних стосунків, формування в людини навичок самоорганізації, саморозвитку та самозабезпечення своїх потреб.

Таким чином, базуючись на аналізі понять «просвітництво», «просвітницька робота», «соціально-педагогічна робота», «соціально-педагогічна діяльність», визначаємо, що просвітницька робота соціального педагога повинна включати у себе елементи соціального виховання. Соціальне виховання – це процес та результат цілеспрямованого впливу на людину для оволодіння та засвоєння нею загальнолюдських та спеціальних знань, соціального досвіду для формування позитивних ціннісних орієнтацій, соціально значущих якостей.⁹

Просвітницька робота соціального педагога – це різновид професійної діяльності, спрямованої на передачу певних знань та інформації про певні соціально-педагогічні проблеми в соціумі, виховання особистісного ставлення до соціально-педагогічної проблеми на засадах гуманізму. Відповідно, соціально-педагогічну проблему ми трактуємо як певну соціальну

⁸ *Соціальна педагогіка: підруч. для студ. вищ. навч. закл., 4-те вид., переробл. і доповн.* / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола [та ін.]; ред. А. Й. Капська. Київ 2009, с. 353.

⁹ *Соціальна педагогіка: мала енциклопедія* / за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ 2008, с. 292.

проблему чи проблему соціальної взаємодії в індивіда, виникнення чи загострення якої залежить від сприйняття та осмислення цієї проблеми не тільки індивідом, але й соціальним оточенням.

Метою просвітницької роботи соціального педагога є формування адекватного сприйняття суспільством певних проблем інших індивідів за допомогою надання об'єктивної інформації про походження та особливості виникнення даних проблем.

Завдання:

- інформувати суспільство про соціально-педагогічні проблеми;
- підвищувати освіченість суспільства щодо механізмів виникнення соціально-педагогічних проблем;
- допомагати суспільству усвідомити існуючі проблеми;
- формувати обізнаності, куди можна звернутись у разі виникнення певної проблеми;
- підвищувати культуру, долати стереотипність та виховувати адекватне ставлення до осіб, які мають певні соціальні та соціально-педагогічні проблеми;
- підвищувати компетенції населення з питань соціально-педагогічних проблем.

Напрями:

- підвищення рівня обізнаності населення з проблемами алко- та наркозалежних осіб, особливостями виходу із залежності;
- організація просвітницьких проєктів щодо проблем соціалізації осіб з інвалідністю;
- формування сприйняття проблем вихідців з пенітенціарних закладів, розуміння механізмів, причин потрапляння до них;
- виховання толерантного ставлення до ВІЛ-інфікованих осіб;
- подолання стереотипного ставлення до випускників інтернатних закладів.

Основними методами просвітницької роботи соціального педагога є:

- навчальні (лекції, бесіди);
- дослідницькі (анкетування, опитування);
- наочні (демонстрація відеоматеріалів);
- диспути.

Названі методи допомагають не тільки отримувати інформацію, але й виховувати певне ставлення до соціально-педагогічної проблеми. Для просвітницької роботи соціального педагога важливим є кожен із представле-

них методів. Лекція доцільна на початку просвітницької роботи, щоб ознайомити певну соціальну групу із присутньою проблемою, окреслити її характерні риси, причини виникнення цієї проблеми. Анкетування чи опитування дозволяє соціальному педагогові дізнатися про певні прогалини у суті цієї проблеми. Демонстрація відеоматеріалів, наприклад фільмів, про особливості проблеми, допомагає краще зрозуміти її, важливим є не просто перегляд фільму, а й його обговорення, письмові відгуки, що дозволяє усвідомити проблему та сформуванню особистісне ставлення до неї. Через обговорення формується ставлення людини до проблеми. Диспут – метод впливу на становлення особистості, формування ставлення особистості до певної проблеми, вироблення позитивної життєвої концепції, адекватного сприйняття проблеми. Ефективний диспут передбачає ознайомлення із проблемою, визначення мети та запитань до обговорюваної теми.

Порівнюючи профілактичну та просвітницьку роботу соціального педагога, зауважуємо, що профілактична робота спрямована, більшою мірою, на попередження певних негативних явищ у суспільстві, а просвітницька робота має на меті висвітлити певні проблеми в суспільстві, осмислити та виховати адекватне ставлення до них. Але, разом з тим, і профілактична робота, і просвітницька мають спільні методи, які відрізняються кінцевою метою.

Зважаючи на те, що метою просвітницькою роботи соціального педагога є виховання та формування особистісного, адекватного ставлення до соціально-педагогічної проблеми, всі ці методи є невід'ємною частиною просвітницької роботи. Тому доцільно зазначити, що ефективною формою роботи буде соціальне чи соціально-педагогічне проектування, метою якого є перетворення об'єктивної дійсності, коли створюються чи передбачаються об'єкти, явища, процеси, які б відповідали бажаним якостям. Соціально-педагогічне проектування – цілеспрямована діяльність, яка розробляє варіанти вирішення соціально-педагогічних проблем.¹⁰

Експериментально підтверджено, що соціально-педагогічне проектування є ефективним методом просвітницької роботи соціального педагога. Наш соціально-педагогічний проект проходив апробацію як педагогічний експеримент. На початку та в кінці педагогічного експерименту відбувалося авторське анкетування. Мета соціально-педагогічного проекту – підвищення рівня обізнаності студентської молоді про захворювання аутизмом та виховання адекватного сприйняття людей з аутизмом.

Для визначення особистісного ставлення студентів до людей з аутизмом було використане питання, чи погодились би вони товаришувати

¹⁰ *Технології соціально-педагогічної діяльності: навч. посіб. / за заг. ред. Н. В. Заверико. Запоріжжя 2014, с. 67.*

з такою людиною. У першому анкетуванні 56,6% погодились товаришувати, у другому – 62,96%. «Ні» у першому анкетуванні відповіли 5,6%, у другому – 3,7%. «Не впевнені, що погодимось на це» у першому анкетуванні – 37,9%, у другому – 29,6%.

Таким чином, проаналізувавши дані двох анкетувань, можна визначити, що соціально-педагогічне проектування є ефективною формою просвітницької роботи соціального педагога, оскільки бачимо, що відсоток тих, хто б погодився товаришувати із людьми з аутизмом зріс, а відсоток тих, хто не погодився чи не впевнений, зменшився.

Отже, просвітницька робота соціального педагога є важливою та невід'ємною частиною соціально педагогічної діяльності. Просвітницька і профілактична роботи соціального педагога суттєво відрізняються. Профілактична робота більше спрямовується на людину з певними соціально-педагогічними проблемами або на запобігання виникненню таких проблем. Просвітницька ж робота скерована на сприйняття, розуміння широкого кола людей, соціально-педагогічних проблем у певній категорії населення чи індивіда зокрема. Крім того, просвітницька робота має мати певну виховну функцію.

Подальше дослідження даної проблематики вбачаємо в розробці нових форм, напрямів та методів просвітницької роботи соціального педагога та виокремленні її в окремий фаховий вид діяльності.